

v poslednej kapitole snaží vysporiadať s niektorými problémami filozofie jazyka, ako napr. čo je to význam jazykových výrazov, ako je význam jazykových výrazov prepojený s významom, ktorý jazykovým výrazom pripisuje hovorca, či aké všeobecné črty môžeme rozlíšiť v *jazykovom správaní*. Vysvetlenia ponúka na pozadí toho, čo povedal v predošlých kapitolách. Posledná kapitola je de facto stručnou prezentáciou jeho verzie teórie rečových aktov, ktorú rozvíjal približne od polovice 60. rokov 20. storočia, a ktorá sa v niektorých ohľadoch líši od teórie jej prvotného proponenta J. L. Austina. Slovenský (prípadne český) čitateľ má okrem tejto kapitoly možnosť oboznámiť sa so Searlovou teóriou rečových aktov aj v paralelne vychádzajúcom slovenskom preklade Searlovej staršej práce *Rečové akty*, ktorá je autorovým prvým systematickým náčrtom jeho všeobecnej teórie rečových aktov.

Ako som na úvod poznamenal, Searle si v tejto práci kladie nemalé ambície, o ktorých splniteľnosti môžeme pochybovať. Je pravdou, že *Mysel, jazyk, spoločnosť* patrí medzi knihy, ktoré sú pre čitateľa prťažlivé svojou zrozumiteľnosťou, čo sa podarilo v preklade D. Kamhala aj zachovať. Ako však autor bez okolkov priznáva, mnohé úvahy sa rozvíjajú na základe „prijatých predpokladov“ – výsledkov vedy, čím sa, ako sme už spomenuli, v tichosti predpokladá, že veda dnes disponuje jednotnou odpoveďou na to, čo je to napr. myseľ. Zdieľať so Searlom filozofické sympatie k externému realizmu, prípadne s ním zdieľať presvedčenie, že myseľ, jazyk a spoločnosť sú navzájom fundamentálne prepojené, ešte neznamená považovať všetky jeho návrhy za bezproblémové. Každopádne je však Searlov pokus zrozumiteľne vysvetliť, „ako všetko do seba zapadá“ pomocou súboru istých teoretických tvrdení (z pozície externého realizmu), exemplárnym príkladom filozofa, ktorý nerezignoval na „osvietenskú víziu“.

Lukáš Bielik

Pawel Stanislaw Czarnecki: Marii Ossowskiej nauka o moralności

Warszawa, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania 2005, 172 s.

Autor sa vo svojej monografii venuje prezentácii diela významnej poľskej autorky v oblasti filozofie, etiky a sociológie morálky Marie Ossowskiej (1896 – 1974), ktorá patrila k jedným z najvýznamnejších predstaviteľov skúmania morálky v Poľsku v danom období. V mnohých prípadoch jej vplyv prekráčoval aj hranice Poľska a strednej Európy. Podľa názoru autora hlavným cie-

Ľom jej úsilia bola formulácia etiky ako vedy. Pozornosť venovala aj ďalším metodologickým otázkam, ktorými sa zaoberala od začiatku svojej odbornej práce v oblasti etiky a morálky. Zvlášť výrazne cítiť jej snahu nájsť odpoveď na otázku, ako konať, aby sme neboli v rozpore s požiadavkami morálky.

Úvodnú časť monografie tvorí náčrt životopisu Marie Ossowskej, v ktorej autor opisuje jej životné osudy, ale aj intelektuálny vývoj v období od roku 1919, kedy sa objavil jej prvý príspevok v podobe recenzie knihy W. Tarkiewicza, až do roku 1973, kedy vyšla jej posledná kniha. Okrem filozofie sa vo svojej tvorbe zaoberala aj otázkami semiotiky, logiky, histórie, psychológie a sociológie. Jedným z významných cieľov jej tvorby bolo zvedecštenie etiky a v tejto súvislosti sa domnievala, že treba uskutočniť rozsiahly a hlboký deskriptívny výskum morálky.

Ossowskej originálny program výskumu spočíval podľa autora monografie v prepojení etiky s psychológiou a sociológiou, hoci sa nedá jednoznačne konštatovať, že v tomto prístupe bola úspešná. Problém spočíva podľa Czarneckého v tom, či možno do vedy o morálke spojiť navzájom také odlišné disciplíny, ako je metaetika, psychológia morálky a sociológia morálky. Autor zastáva názor, že psychológiu morálky a sociológiu morálky možno skúmať aj na základe metodologických nástrojov vlastných psychológii či sociológii bez toho, aby sme to komplikovali ich zbytočným zahrnutím do vedy o morálke (s. 30).

Czarnecki pripomína, že Ossowska používala pojem morálny v dvoch významoch. V rámci prvého významu pod morálnym mala na mysli všetko, čo sa nejakým spôsobom týka morálky. Druhý význam bol protikladom k pojmu nemorálny (s. 33). V podstate súhlasím s prvým používaním pojmu morálny, ak vychádzam zo svojho predpokladu, že pod morálkou mám na mysli aktuálny stav mravného vedomia, mravných vzťahov, ciele, ideály atď., jednoducho všetko to, čo je. Vo vzťahu k jej druhému chápaniu pojmu morálny by sme možno mohli pripomenúť, že ide o to, čo má byť a na čo sa v súčasnosti veľmi často používa pomenovanie etické.

Ossowska považovala za takmer nerealizovateľnú úlohu sformulovať definíciu morálky. V podstate možno podľa autora monografie konštatovať, že jej chápanie morálky bolo identické so spôsobom života. Veľmi skeptická bola aj k snahám, ktoré mohli byť predovšetkým dobovo podmienené, t. j. nájsť jedinú pravdivú etickú teóriu. Podľa Czarneckého tvrdila, že nie sú dôležité normy, podľa ktorých by sa mali ľudia riadiť, ale ktorými sa skutočne riadia. Samotná normatívna etika poskytovala Ossowskej bohatý empirický materiál vypovedajúci o normách, hodnotách a hodnoteniach objektívne platných v danej spoločnosti. Na základe toho je potom pochopiteľnejší aj jej názor na etiku ako vedu, keďže ju chápala predovšetkým ako empirickú

disciplínu založenú na poznatkoch psychológie a sociológie. Výsledkom snahy o zvedčenie etiky je potom problém vzťahu medzi apriórnou etickou teóriou a jej realizáciou v praktickom živote či konaní, teda problém vzťahu medzi etickou teóriou a praktickou morálkou.

Veľmi významnú úlohu v jej výskumoch mal aj pojem étosu, pod ktorým chápala spôsob života určitého spoločenstva či doby, vrátane ich hierarchie hodnôt. Autor vidí slabosť Ossowskej prác aj v tom, že sa pokúšala rekonštruovať často časovo veľmi vzdialené historické obdobia, čo môže čitateľovi imponovať, ale na druhej strane sťažuje možnosť použitia jej prác pri skúmaní problému morálnosti či morálky.

Cieľom etiky podľa jej názoru nie je hodnotenie konania, ale snaha o analýzu a objasnenie existujúcich morálnych hodnotení a noriem vrátane motívov, ktoré vedú ľudí k pochvalným alebo odmietaným druhom konania. Na rozdiel od väčšiny filozofov a etikov Ossowska podľa Czarneckého neskúma morálku v kontexte protikladných pojmov dobro a zlo (pre ich subjektívny náboj). Veľký význam prikladá problému pravdy v etike a morálke. Zvlášť zdôrazňovala, že morálne hodnotenia sú buď pravdivé, alebo falošné vo vzťahu ku skutočnosti. Prijímala tézu o morálnom postupe smerujúcom k približovaniu sa morálnej pravde (s. 47). V etike a morálke sa teda dá o pravde hovoriť len v súvislosti s faktmi, ale nie v kontexte s hodnotením týchto faktov. Pri hodnotení faktu môžeme nanajvýš hovoriť o jeho formálnej stránke, či je pravdivý, t. j. či je v súlade s východiskami danej teórie, ale v žiadnom prípade nemôžeme posudzovať obsahovú stránku hodnotenia. Zdá sa mi to byť takmer identické s formuláciami tvoriacimi obsah etického relativizmu, kde takisto nie je podstatný obsah hodnotenia, ale posudzuje sa výlučne formálna stránka správnosti postupu či vyvodzovania logických záverov z premís konkrétnej etickej teórie.

Czarnecki uvádza názory viacerých poľských autorov, ktorí vytýkajú Ossowskej snahu vybudovať etiku ako vedu o morálke, pretože tým sa jej cieľ skúmania rozpadá na viacero menších predmetov výskumu. Slabosť tejto pozície je podľa autora o to väčšia, že Ossowska sa pokúsila nielen sformulovať etiku ako vedu o morálke, ale usilovala sa vytvoriť aj praktickú etiku.

Okrem týchto metaetických otázok venovala Maria Ossowska pozornosť aj otázkam psychológie morálky (s. 71 – 102) a sociológie morálky. V súvislosti s otázkami psychológie morálky Czarnecki prezentuje také problémy v jej tvorbe, ako boli napríklad motív, hedonistický a egoistický postoj, príjemné a utrpenie, altruizmus a sympatia, sociálne inštinkty. Veľkú pozornosť venuje predovšetkým jednotlivým typom morálky, ktorých výskumu venovala Ossowska značnú časť svojho života (s. 103 – 148). Vo svojich prácach zaoberajúcich sa sociológiou morálky skúmala meštiansku morálku, ry-

tiersky étos a demokratický vzor v morálke. Treba konštatovať, že tieto časti spomínanej monografie sú do značnej miery deskriptívne a dosť podstatne mimo samotného rámca filozofickej etiky, preto im nebudem venovať väčšiu pozornosť.

Autor monografie v záverečnom hodnotení poukazuje na originalnosť a novátorstvo etických názorov Marie Ossowskej, čo v konečnom dôsledku znamená, že v poľskej filozofii doteraz nevznikli práce porovnateľné s jej výskumom. Existuje málo prác, ktoré možno považovať za polemiku s Ossowskej názormi a tých pár kritických prác sa skôr dotýka teoretických otázok a nepostihujú kľúčové práce Marie Ossowskej. Zaujímavé je v tejto súvislosti Czarneckeho konštatovanie, že podľa jeho názoru Ossowskej vedu o morálke nemožno považovať za filozofickú disciplínu (s. 150). Podľa neho, ak by sme si mali osvojiť z Ossowskej odkazu nejaký záver či ponaučenie, tak by to určite mala byť opatrnosť pri formulovaní mravných hodnotení, čo počas jej života znamenalo, že Maria Ossowska bola v Poľsku považovaná za morálnu autoritu, na ktorú sa obracali aj jej kritici pri riešení svojich vlastných etických a morálnych sporov.

Predloženú prácu možno považovať za celkom zaujímavé hodnotenie diela tejto významnej poľskej autorky. Na druhej strane chcem konštatovať, že možno by prospelo, keby sa autor pokúsil vo väčšej miere prezentovať Ossowskej názory v kontexte doby, v ktorej žila a tvorila, vrátane intelektuálnych či filozofických sporov a polemík, ktoré prebiehali v Poľsku a v strednej Európe, Európe alebo vo svete počas jej života. Pri absencii skúmania širšieho sociálneho, politického a intelektuálneho kontextu doby autor vykladá Ossowskej názory z nej samej, čím práci chýba dynamický náboj alebo napätie úvah a diskusií, ktorých sa Ossowska určite zúčastňovala počas svojho intelektuálne plodného života.

Vasil Gluchman